

શરદ સંપાત વિશે સંવાદ

આ ગામી મંગળવાર ૨૨ અને બુધવાર ૨૩ સપ્ટેમ્બરે શરદસંપાત થશે. આ દિવસે શરદ ઋતુનો પ્રારંભ થશે અને પૃથ્વી પર રાત-દિવસ સરખા થશે. દરેક ૧૨-૧૨ કલાકનાં. આ દિવસ પછી સૂર્ય ખગોળીય દક્ષિણ ગોળાર્ધ (Southern Celestial Hemisphere)માં પ્રવેશ કરશે. આને લીધે પૃથ્વીના ઉત્તર ગોળાર્ધ પર જ્યાં આપણે રહીએ છીએ અને ત્યાં દિવસ નાનો નાનો અને રાત મોટી મોટી થતી જશે. હવે સૂર્યનો માર્ગ ખગોળીય દક્ષિણ ગોળાર્ધ પર હશે. ૨૨ અને ૨૩ સપ્ટેમ્બરે સૂર્ય બરાબર પૂર્વમાં ઉદય પામશે અને પશ્ચિમમાં અસ્ત પામશે. જે લોકોને બરાબર પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા નક્કી કરવી હોય તેમના માટે આ દિવસ અને વસંતસંપાતનો દિવસ છે.

શરદસંપાતના દિવસ પછી સૂર્ય થોડો દક્ષિણથી ઉદય પામશે, બરાબર પૂર્વમાં નહીં. આ દિવસ પછી પૃથ્વીના દક્ષિણ ગોળાર્ધ એટલે કે ઓસ્ટ્રેલિયા, ન્યુઝીલેન્ડ, એન્ટાર્કટિકા પર દિવસ લાંબો અને લાંબો થતો જાય છે અને રાત ટૂંકી અને ટૂંકી થતી જાય છે. એટલે કે આ દિવસ પછી પૃથ્વીના ઉત્તર ગોળાર્ધ પર શિયાળો અને દક્ષિણ ગોળાર્ધ પર ઉનાળો શરૂ થાય છે.

આ બધી ક્રિયાઓના મૂળમાં પૃથ્વીની ૨૩.૫ અંશે ઝુકેલી ધરી છે. પૃથ્વી પર થતી ઋતુઓ, પૃથ્વીની ઝૂકેલી ધરીને આભારી છે. કુદરતે પૃથ્વી પર માનવીને આનંદથી જીવવા આ બધી સુવિધા કરી રાખી છે.

એન્ટાર્કટિકાના ખેડાણ માટે, ત્યાં જવા માટે, હવેના છ મહિના સગવડભર્યા હોય, નહીં તો એન્ટાર્કટિકા પર ભયંકર ઠંડી પડે છે. પૃથ્વીવાસીઓને એન્ટાર્કટિકા જવા માટે પણ આ દિવસોથી સુવિધા કરી આપી છે.

પૃથ્વીની હાલક-ડોલક, ધુમતા ભમરડા જેવી ગતિને લીધે શરદસંપાત બિન્દુ અને તેની સામેનું વસંતસંપાત બિન્દુ રાશિચક્રમાં સરકે છે અને તેનું ચક્ર ૨,૫૮,૦૦૦ વર્ષનું છે. આ સમયચક્ર શોધાયું એ પહેલા લાંબામાં લાંબું સમયચક્ર માત્ર ૧ વર્ષનું પૃથ્વીની સૂર્ય ફરતે પરિક્રમા કરવાના

સપ્ટેમ્બર ૨૨-૨૩ને દિવસે શરદસંપાત

સમયનું જ હતું. તેથી ભૂતકાળની ઘટનાઓને જાણવામાં ખૂબ જ સંદિગ્ધતા રહેતી હતી. આ સત્ય શોધવાવાળા પ્રાચીન ભારતીય મનીષીઓ જ હતા. તે આપણા માટે ગર્વ લેવા

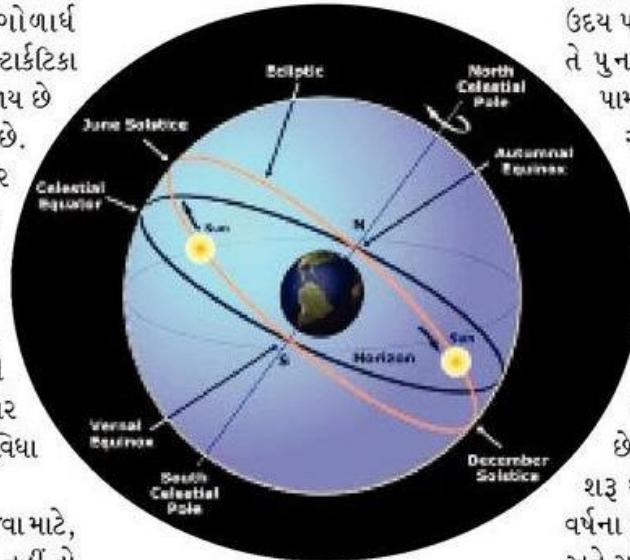

વિજ્ઞાન જગત

ડૉ. જે.જે. રાવલ

જેવી વાત છે. હાલમાં શરદસંપાત બિન્દુ કન્યારાશિમાં છે. માટે આ દિવસે આપણે સૂર્યને કન્યા રાશિમાં ઉદય પામતા જોશું.

પ્રાચીન ભારતીય ૦.૨૧ઋષિ-મુનિઓને

વસંતસંપાત કે શરદસંપાત પશ્ચિમમાં ખસે છે તેની ખબર હતી, એટલું જ નહીં પણ તે ૭૨ વર્ષમાં એક અંશ રાશિચંદ્રમાં સરકે છે એ પણ ખબર હતી, પણ તેનું ૨૫૮૦૦ વર્ષનું સમયચક્ર છે તેની ખબર ન હતી. આ સમયચક્રની શોધ પણ આઠમી સદીમાં થઈ ગયેલા ભારતીય ઋષિ મુંજાલે કરી. છેવટે ભારતીયની જ આ શોધ રહી. આ પણ આપણા બધા માટે ગર્વ લેવા જેવી વાત છે.

પ્રાચીન સમયમાં દુનિયા એટલે લગભગ ઉત્તરગોળાર્ધ અને તેમાંય બૃહન્ભારત, જે અફઘાનિસ્તાન, પાકિસ્તાન, લંકા, મ્યાનમાર, તિબેટ, નેપાળ, ભૂતાન સુધી છવાયેલું હતું અને ચીન, ગ્રીસ વગેરે દેશો હતાં. પૃથ્વીના દક્ષિણગોળાર્ધ વિષે કોઈ ખાસ કાંઈ જાણતું ન હતું.

એટલાન્ટિક મહાસાગર ખૂબ તોફાની છે. તેમાં ઘર ઘર જેવડા મોજા ઉછળે છે અને તેમાં મહાકાય જળચરો વસે છે. તે કોઈ પણ જહાજને ઊંધો પાડી દેવા સમર્થ છે. તેથી આ દક્ષિણગોળાર્ધ પાતાળ ગણાતો- ત્યાં પિતૃઓ વસે છે, દાનવો વસે છે તેમ મનાતું. માટે જ પિતૃપક્ષ ભાદરવા મહિનાના કૃષ્ણપક્ષમાં આવે છે. આમ દેવયાન અને પિતૃયાન એમ બે ભાગ હતા. વસંતસંપાતને દિવસે જ્યારે સૂર્ય ખગોળીય ઉત્તરગોળાર્ધ (Celestial Northern Hemisphere) પર ઉદય પામતો, તે સૂર્યનો જન્મ ગણાતો, ત્યારે તે પુનર્વસુ નક્ષત્ર (મિથુનરાશિ)માં ઉદય પામતો અને આ નક્ષત્રની અધિષ્ઠાત્રીદેવી અદિતી છે. તેથી સૂર્યનું એક નામ આદિત્ય પણ છે. આદિત્ય એટલે અદિતીનો પુત્ર. કારણ કે તે, તે નક્ષત્રમાં થી ઉત્તરગોળાર્ધમાં આવે છે, ઉત્તરગોળાર્ધમાં જન્મે છે 'અદિતીના બે મુખ છે. એક આગળ એટલે વર્ષના પ્રારંભે અને એક પાછળ એટલે કે વર્ષના અંતે, અને આ બન્ને સમયે તે નેવેલ લે છે. પ્રાચીન સમયમાં નવું વર્ષ વસંતસંપાતથી શરૂ થતું. ગુડી પડવો મહારાષ્ટ્રમાં નવા વર્ષના પ્રારંભનો દિવસ છે. ત્યારે વસંતસંપાત અને ગુડી પડવો એક જ હતા. હવે વસંતસંપાત સરકી ગયું છે જે ૨૦ કે ૨૧ માર્ચ આવે છે- મહાભારતના જમાનામાં વસંતસંપાત માગશર મહિનામાં થતો હતો, માટે જ ગીતામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે.

માસાનાં માર્ગશિર્ષો અહમ્ । ઋતુનાં કુસુમાકર : ॥
અર્થાત્ મહિનાઓમાં હું માગશર મહિનો છું અને ઋતુઓમાં કુસુમાકર (વસંત) ઋતુ હું છું.